

clarify the nature of “properties” and “features” of objects of forensics, directly, how they are established and what its value is in expert knowledge.

The peculiarities of the method of establishing “features” and “properties” of objects of forensic examination that consists of sequential practical and mental operations, stages, stages of expert knowledge, have been investigated.

Key words: forensic examination, identification, features of objects, properties of objects, structure of objects, elements of objects, expert knowledge, expert research.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.10>

УДК 343.14

Поліна Євгенівна Антонюк
кандидат юридичних наук,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

ORCID 0000-0003-1269-6992

E-mail: polinusla@meta.ua

Євгенія Юріївна Свобода
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичного забезпечення
та судових експертиз

ORCID 0000-0002-8639-8333

E-mail: evgeniya.svoboda@gmail.com

Тетяна Володимирівна Михальчук
кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз

ORCID 0000-0002-3063-902X

E-mail: mixalchuk1831@gmail.com

Національна академія внутрішніх справ

ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: АНАЛІЗ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ

У статті проведений аналіз сутності висновку спеціаліста як результату залучення спеціальних знань при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. Робиться висновок про доцільність сприйняття висновку експерта як єдиного можливого результату застосування спеціальних знань, що може розглядатися джерелом доказів при розслідуванні як кримінальних проступків, так і злочинів.

Ключові слова: кримінальне провадження, процесуальні джерела доказів, спеціальні знання, спеціаліст, висновок спеціаліста, висновок експерта, кримінальні проступки.

Постановка проблеми. 01.07.2020 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1], яким були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), в тому числі, що стосувалися способів залучення спеціальних знань в процес розслідування кримінальних правопорушень.

Так, відповідно до запроваджених змін, повноваження спеціаліста як учасника кримінального провадження розширилися до можливості надання ним не лише консультацій (як це було передбачено попередньою редакцією норм КПК України), а й висновків під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

При чому, при розслідуванні кримінальних проступків законодавець передбачив можливість отримання висновку спеціаліста, в тому числі, до початку досудового розслідування (внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань) та надав йому статус процесуального джерела доказів (ст.ст. 214, 298¹ КПК України).

Одним із процесуальних критеріїв, що ставляться до доказів (й, відповідно, до їх джерел), є допустимість доказу (ст. 86 КПК України). Так, доказ вважається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. При цьому недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення.

Зважаючи на встановлену процесуальну процедуру отримання доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень та скорочений формат запровадження в кримінальне провадження нових джерел доказів, в тому числі, висновку спеціаліста, на наш погляд, саме допустимість такого джерела доказів підлягає обґрунтованому сумніву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо проблем залучення спеціаліста до кримінального провадження та оформлення результатів його діяльності в умовах чинного кримінального процесуального законодавства та введених змін, в окремих публікаціях (М. Г. Щербаківський [2, 3], Е. Б. Сімакова-Єфремян [4], К. А. Садчікова [5]) науковці демонструють занепокоєність щодо нормативної невизначеності окремих складових інституту залучення спеціальних знань в цілому, та сприйняття висновку спеціаліста як допустимого й належного процесуального джерела доказів, зокрема.

Мета дослідження. Метою публікації є аналіз спроможності сприйняття висновку спеціаліста як процесуального джерела доказів при досудовому розслідуванні кримінальних проступків та доцільність законодавчого закріплення такого способу залучення спеціальних знань в процес розслідування кримінальних правопорушень в цілому.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографуван-

ня, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розгляду і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі, до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 21 КПК України).

При цьому, важливо розуміти, що за виключенням певних випадків обов'язкового залучення спеціаліста до процесуальних дій при досудовому розслідуванні кримінального провадження, як то: огляд трупа, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст.ст. 238, 239 КПК України; передбачається обов'язкова участь судово-медичного експерта або лікаря), всі слідчі (розшукові) дії за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ст.ст. 226, 227 КПК України; передбачається обов'язкова участь педагога або психолога), – законодавець жодним чином не передбачає кваліфікацію всіх інших спеціалістів, які залучаються до участі у досудовому розслідуванні кримінальних проступків і злочинів, навіть при їх обов'язковій участі (виготовлення копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ч. 4 ст. 99 КПК України, ч. 2 ст. 168 КПК України)). В такому аспекті самі формулювання ст. 71 КПК України типу «... з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» або «... з питань, що належать до сфери його знань...» вбачаються дещо нелогічними й такими, що поширюються лише на ті категорії спеціалістів, кваліфікація яких визначена – судово-медичного експерта, лікаря, педагога, психолога. У всіх інших випадках ані слідчий, ані інші учасники досудового розслідування кримінальних проваджень не мають можливості з'ясувати, чи відповідними знаннями володіє спеціаліст, який залучається до надання технічної допомоги, консультацій та висновків.

Також, необхідно зазначити, що в аспекті наявних прав, обов'язків і повноважень, якими наділений спеціаліст (ст. 71, 72 КПК України) не можна розглядати спеціаліста як незалежного учасника кримінального провадження: він залучається стороною кримінального провадження і повинен виконувати її вказівки, що, на наш погляд, робить його зацікавленою особою, особливо у випадках, коли як спеціаліст залучається співробітник слідчих підрозділів Національної поліції України, як це передбачено відповідними відомчими документами [6].

Крім того, для таких способів залучення спеціаліста як надання технічної допомоги та консультацій законодавець передбачає процесуальну процедуру закріплення результатів такого залучення спеціальних знань у вигляді додатків до протоколів відповідних слідчих (розшукових) дій та встановлює процесуальні вимоги до оформлення додатків до протоколів (ст.ст. 105, 106 КПК України):

- спеціально виготовлених копій, зразків об'єктів, речей і документів;
- письмових пояснень спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

– фототаблиць, схем, зліпків, носіїв комп'ютерної інформації.

Щодо висновку спеціаліста, можливість отримання та подальшого використання якого в якості процесуального джерела доказів при розслідуванні кримінальних проступків передбачає законодавець, то процесуальної процедури його отримання не визначено положеннями кримінального процесуального закону, а щодо його змісту та форми, то лише зазначено, що висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта (ст. 300 КПК України) й передбачено відповідальність для спеціаліста за надання завідомо неправдивого висновку (ч. 2 ст. 72 КПК України).

При цьому законодавець не лише не регламентує процесуальну процедуру та форму отримання висновку спеціаліста, але також і не передбачає проведення спеціалістом будь-яких досліджень для надання висновку, строків, меж, методів і процедури таких досліджень. Що, по суті, спотворює значущість та роль спеціаліста, як суб'єкта-носія спеціальних знань та навичок, застосування яких необхідно для з'ясування фактичних даних, що мають значення для провадження. Надання висновків за результатах застосування спеціальних знань, як вид наукової або дослідницької діяльності, передбачає проведення певних досліджень, експериментів, що, по-перше, потребує часу, по-друге, відповідних умов (обладнання, матеріалів, спеціального приміщення тощо), по-третє, відповідного рівня спеціальних знань (компетенції). Спеціаліст як процесуальний суб'єкт не може забезпечити дотримання цих критеріїв, особливо з огляду на необхідність оформлення такого висновку спеціаліста відповідно до вимог, що висуваються до висновку експерта.

Крім того, цілком справедливим є зазначення на неможливість надання повного та об'єктивного висновку спеціалістом без застосування руйнівних методів дослідження [4, с. 116-117], що в подальшому суттєво впливає на встановлення істини в кримінальному провадженні.

Важливо зазначити, що, наділяючи висновок спеціаліста процесуальним статусом джерела доказів при розслідуванні кримінальних проступків, для його верифікації, в разі незгоди особи, якій вручається повідомлення про підозру, з висновком спеціаліста, така особа має право протягом 48 годин звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи (ч. 2 ст. 298⁴ КПК України), а також звернутися з відповідним клопотанням також під час судового розгляду. Керуючись логікою законодавця, можна зробити висновок, що висновку експерта віддається перевага як джерелу доказів, інакше, чому, в разі незгоди особи з висновком спеціаліста, не йде мова про повторний висновок спеціаліста? На наш погляд, законодавець сам собі протирічить, і встановлений порядок верифікації висновку спеціаліста лише підсилює сумніви щодо його процесуальної спроможності як джерела доказів.

В аспекті «переваги» одного процесуального джерела доказів над іншим вбачається спроба законодавця підмінити вже існуючі сталі та прийнятні результати застосування спеціальних знань у вигляді висновку експерта (ст.ст. 101, 102 КПК України) – як результату застосування спеціальних знань у межах проведення експертизи; та висновку експерта

за результатами експертного дослідження [7] – результат застосування спеціальних знань поза межами судової експертизи.

Також, на наш погляд, розширюючи в зазначений спосіб перелік процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ст. 298¹ КПК України), законодавець порушує структуру та логіку кодифікації норм кримінального процесуального права та юридичну техніку: ст. 298¹ КПК України вступає в протиріччя з главою 4 розділу I КПК України (Докази і доказування), в якій чітко визначені поняття доказів, їх види, критерії їх належності та допустимості, встановлений порядок доказування.

Враховуючи викладене вище, вважаємо, що дії законодавця щодо включення висновку спеціаліста до процесуальних джерел доказів для досудового розслідування кримінальних проступків при встановленому порядку процесу доказування та структури Кримінального процесуального кодексу України є зухвалою спробою «спростити» (у вульгарному сенсі цього слова) досудове розслідування щодо окремих категорій кримінальних правопорушень, внаслідок якого не лише спотворюється сутність встановлення істини, але й створені умови для грубого порушення прав громадян та учасників кримінального провадження.

Наділення спеціаліста повноваженнями з надання висновків, які в подальшому стають джерелами доказів, на наш погляд, є штучним, «натягнутим» та таким, що за своєю суттю суперечить іншим способам та результатам застосування спеціальних знань на досудовому розслідуванні та в процесі доказування в цілому.

Висновки. Зазначене дозволяє зробити висновок про неспроможність прийняття висновку спеціаліста як процесуального джерела доказів при досудовому розслідуванні кримінальних проступків та недоцільність законодавчого закріплення такого способу залучення спеціальних знань в процес розслідування кримінальних правопорушень за наступними підставами:

– висновок спеціаліста, як результат застосування спеціальних знань, підмінює собою інші результати застосування спеціальних знань: висновок експерта за результатами проведення судової експертизи та висновок експерта за результатами експертного дослідження;

– висновок спеціаліста, за відсутності передбаченої процесуальної процедури його отримання, порушує встановлений порядок доказування на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень;

– відсутність критеріїв для визначення рівня компетенції спеціаліста при наданні висновків за результатами застосування спеціальних знань унеможлиблює визначення відповідності рівня його спеціальних знань та навичок питанням, що потребують надання висновків;

– відсутність у спеціаліста умов для здійснення наукової та дослідницької роботи, а також процесуального закріплення необхідності таких досліджень ставить під сумнів науковість застосування спеціальних знань спеціалістом при наданні висновку;

– відсутність адекватної процедури верифікації висновку спеціаліста демонструє його нерівнозначність з іншими джерелами доказів та викликає сумнів в його процесуальній спроможності.

З урахуванням викладеного, вважаємо, що з'ясування питань, що мають значення для кримінального провадження та потребують застосування спеціальних знань, можливо виключно в рамках проведення судової експертизи, а висновок експерта має бути єдиним процесуальним джерелом доказів за результатами застосування спеціальних знань, як при розслідуванні злочинів, так й при розслідуванні кримінальних проступків.

Перелік посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>
2. Щербаківський М. Г. Консультаційна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ, 2017. Вип. 62. С. 43-51.
3. Щербаківський М. Г. Рецензія заключення судового експерта и письменное разъяснение специалиста: сходство и различие. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ, 2020. Вип. 65. С. 52-63. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.05>.
4. Садчикова К. А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса. 2017. 233 с.
5. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». *Теорія і практика судової експертизи та криміналістики*. Харків, 2019. № 20. С. 110-120. DOI <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.07>
6. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в провадженні огляду місця події: наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

References

1. On modification of some legislative acts of Ukraine concerning simplification of pre-judicial investigation of separate categories of criminal offenses. Law of Ukraine as of November 22, 2018 No. 2617-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text/>. (in Ukrainian).
2. Shcherbakovskiy, M. H. (2017). Consultative function of a specialist in criminal proceedings. *Criminalistics and Forensics*. Kyiv. Issue 62. P. 43-51. (in Ukrainian).
3. Shcherbakovskiy, M. H. (2020). Review of the conclusion of a forensic expert and the written explanation of the specialist: similarity and difference. *Criminalistics and Forensics*. Kyiv. Issue 65. P. 52-63. Retrieved from: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.05>. (in Ukrainian).
4. Sadchykova, K. A. (2017). The use of special knowledge at the stage of pre-trial investigation (procedural aspect). Candidate's thesis of Juridical Sciences: 12.00.09. Odesa. 233 p. (in Ukrainian).
5. Simakova-Yefremian, E. B. (2019). On the issue of introducing the concept of "specialist's conclusion" to criminal procedure legislation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Kharkiv. No. 20. P. 110-120. Retrieved from: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.08/> (in Ukrainian).
6. On approval of the Instruction on the procedure for involving employees of the pre-trial investigation bodies of the police and the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as specialists to participate in the inspection of the scene. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of November 3, 2015 No. 1339. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>. (in Ukrainian).

7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Instructions for the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies. Approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 No. 53/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>. (in Ukrainian).

8. Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012. No. 4651-VI. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (in Ukrainian).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТА, КАК ИСТОЧНИК ДОКАЗАТЕЛЬСТВ, В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ: АНАЛИЗ ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ СОСТОЯТЕЛЬНОСТИ

**П. Е. Антонюк
Е. Ю. Свобода
Т. В. Михальчук**

В статье проведен анализ сущности заключения специалиста, как результата применения специальных знаний, на досудебном расследовании уголовных правонарушений с целью определения его процессуальной состоятельности как источника доказательств при расследовании уголовных проступков. Результатами анализа обосновывается позиция относительно несоответствия установленной процессуальной процедуры получения и верификации заключения специалиста как источника доказательств критериям, которые предъявляются к доказательствам в уголовном производстве. Делается вывод о целесообразности восприятия заключения эксперта как единственно возможного результата применения специальных знаний, который может выступать источником доказательств при расследовании как уголовных проступков, так и преступлений.

Ключевые слова: уголовное производство, процессуальные источники доказательств, специальные знания, специалист, заключение специалиста, заключение эксперта, уголовные проступки.

SPECIALIST'S CONCLUSION AS A SOURCE OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: ANALYSIS OF PROCEDURAL STATE

**P. Antoniuk
Ye. Svoboda
T. Mykhalchuk**

The article analyzes the essence of a specialist's conclusion as a result of the use of special knowledge in the pre-trial investigation of criminal offenses in order to determine his/her procedural consistency as a source of evidence in the investigation of criminal offenses. The results of the analysis substantiate the position regarding the inconsistency of the established procedure for obtaining and verifying the specialist's conclusion as a source of evidence to the criteria that are presented with evidence in criminal proceedings. The authors conclude that it is advisable to perceive the expert's conclusion as the only possible result of the use

of special knowledge, which can act as a source of evidence in the investigation of both criminal offenses and crimes as well.

Key words: criminal proceedings, procedural sources of evidence, special knowledge, specialist, specialist's conclusion, expert conclusio

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.11>
УДК 343.148

Олег Вячеславович Баулін
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач відділу наукової діяльності та міжнародного
співробітництва лабораторії організації наукової, методичної
діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного
співробітництва

ORCID 0000-0002-7858-1955
E-mail: baulin_ov@ukr.net

Олександр Іванович Ізотов
кандидат юридичних наук, доцент
молодший науковий співробітник
відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва
лабораторії організації наукової, методичної діяльності,
нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва

ORCID 0000-0003-1683-1469
E-mail: alex.izprok@gmail.com

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ПЕРЕВІРКА І ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглядаються процесуальні та криміналістичні аспекти перевірки і оцінки висновку експерта у кримінальному провадженні, їх нормативно-правове регулювання за чинним законодавством України. Особливу увагу приділяється сучасній практиці оцінювання висновку експерта суб'єктами, які здійснюють кримінальне провадження. Зроблено висновок щодо стану і меж нормативно-правового регулювання оцінки висновку експерта у кримінальному провадженні.

Ключові слова: висновок експерта, експерт, перевірка висновку експерта; оцінка висновку експерта; судова експертиза, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у кримінальному прова-